

TVENSTRUP †KIRKE

ODDER SOGN

Med den motivering, at kirken var i en elendig tilstand, hvilket først og fremmest skyldtes, »at tien- den af sognets elleve gårde ikke rækker til den nød- vendige vedligeholdelse«, ansøgte ejeren af Odder kirke (jfr. s. 2519), hvortil Tvenstrup var *anneks*, om tilladelse til at lade kirken nedbryde og indlemme sognet i Odder sogn. Efter at biskoppens erklæring var indhentet, gav kongen ved reskript af 29. juli 1674¹ den ønskede tilladelse til at lade kirken »ned- bryde og dens materialer bruge til Odder kirke, den dermed noget større at gøre« (jfr. s. 2530). Beboerne i Tvenstrup ønskede imidlertid at beholde deres kir- ke og traf med kirkeejeren den aftale, at bygningen blev stående, mod at de forpagtede kirketienden og afholdt vedligeholdelsesudgifterne. Omkring år 1800 opstod der strid om forpagtningsafgiftens stør- relse, hvorunder sogneboerne gjorde gældende, at de havde opnået hævd på kirken.² Heri gav under- retten dem 1817 medhold, men afgørelsen blev un- derkendt af såvel overret som højesteret,³ hvorefter kirkeejeren, kammerjunker F. D. von Voss med stiftsøvrighedens samtykke¹ lod kirken nedbryde i foråret 1820. Niels Blicher, der foranledigede, at *al- tertavlen (s. 2550) blev oversendt til Oldnordisk Museum, indberettede 1821, at sognet stedse havde

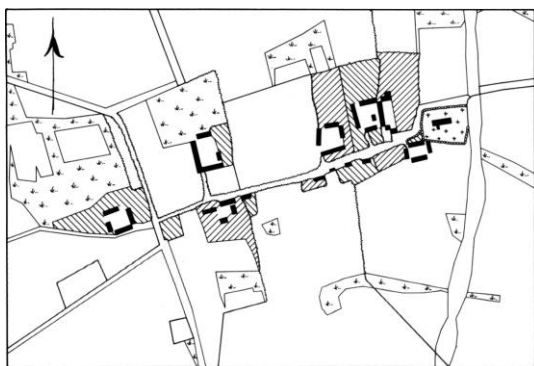

Fig. 1. Tvenstrup 1:10000. Målt 1796 af Ernst(?) We- senberg, prøvet 1817 af Hørup. - *Map of the village.*

været anset i amtsstuen som et for sig bestående kir- kesogn, ligesom præsterne, på nær de to sidste, var blevet kaldt til Odder og Tvenstrup sogne.⁴

Kirken, der har ligget på den flade top af en større banke oven for landevejen mellem Århus og Odder,⁵ i landsbyens østre ende, må have været synlig viden om i det højtliggende terræn på den nordvestre side af Odder ådal. Efter ma- trikelkortets signatur må den skævt rektangu- lære †*kirkegård* have været hegnet med stendige, repareret 1618.⁶ Skeletter er fremgravet tid ef- ter anden, senest 1979, da en stor part af den forhenværende begravelsesplads fjernedes ved vejarbejder. 1618⁶ anskaffedes ny †låge og *trist* af træ, og 1717⁷ ønskede synet lågen ved den søndre side repareret. Muligvis var der en †*klokkestabel* på kirkegården.⁸

Ved en undersøgelse 1941 er konstateret yderst beskedne fundamentslevn, der lader for- mode, at den angiveligt kullede⁸ kirkes skib har været godt 11m langt og små ni meter bredt.⁹ Bygningen må have været opført af *granitkvad- re*, som lejlighedsvis er konstateret på arealet. Ifølge matrikelkortet var der †*våbenhus* foran syddøren. 1619⁶ blev østgavlen ommuret, og 1702⁷ noterede synet, at loftet var forrådet. 1617 indkøbtes supplerende tagsten, og 1715⁷ bemærkede synet, at enkelte manglede.¹⁰ 1801⁷ erklærede synet, at kirken var forfalden.

Efter undersøgelsen 1941 etableredes neden for kirkebanken, ud til bygaden, et podium af bygningsblokke og smighuggede kvadre, og der opstilledes en stor granitsten med malteser- kors og indskriften: »Tvenstrup sogns kirke stod her til 1820. 1941.«

INVENTAR

Oversigt. De meget få bevarede kilder vedrørende kirken beretter kun lidt og ret tilfældigt om dens inventar. Af størst interesse er meddelelsen om, at både Saksild og Odder kirke har solgt deres gamle altertavler til Tvenstrup, hvorved måske begge tavler indgår i det såkaldte gyldne alter fra Odder, siden 1821 i Nationalmuseet.

†*Alterklædet* bestod 1615⁶ aflærred. 1715⁷ havde kirken intet klæde.

En **altertavle* er tidligst omtalt 1613/14,⁶ da regnskabet meddeler, at en altertavle blev købt fra Saksild kirke for 1½ dl., hvilket bekræftes af denne kirkes regnskaber (jfr. s. 2423). 1645 noteres i Odder kirkes regnskabsbog,¹¹ at man har faet 10 dl. for den gamle altertavle, som blev solgt til Tvenstrup kirke, en naturlig følge af at man fem år før havde anskaffet en ny tavle (jfr. s. 2536).

I et kirkesyn for Tvenstrup 1715⁷ blev den daværende altertavle beskrevet som »meget gammel og overdækket med tynd messingplade, er noget fordærvet i messinget af tidens ælde«. Af denne beskrivelse synes at fremgå, at tavlen har været et af de såkaldte gyldne altre, måske sammenstykket af de to ovennævnte tavler fra Saksild og Odder (s. 2536, 2550).

†*Altersølv.* *Alterkalken* karakteriseredes 1619⁶ som »liden« og af sølv, hvorimod *disken* var af tin. 1687¹² og 1716⁷ var både kalk og disk af tin.

**Bronzeflaske* (ampulla) (fig. 3), middelalderlig, oprindeligt hørende til blandt kirkens ikke hellige kar (vasa non sacra) og beregnet til at rumme olie, vin eller vand. Den er 7,8 cm høj, 5,8 cm bred og 2,8 cm tyk, halsens tv. er 2,3 cm. Den har to vinkelstillede, kantede ører, og på begge sider af korpus, der har en affasning mod yderkanten, er graveret et cirkelkors, i hvis midte ses en lille messingstift (jfr. *flaske fra †Skjoldlev kirke, s. 1862). Flasken er før 1827 fundet på kirkegården, på det nedrevne alters plads¹³ og er 1898 indkommet til Nationalmuseet (inv. nr. D3895).

En liden †*tinflaske* nævnt 1619.⁶

†*Alterstager.* 1619⁶ og 1687¹² fandtes to lysestager af træ. Sidstnævnte år omtales desuden en liden stage af messing samt en gammel

Fig. 2. Klokke fra 1200'nes 1.halvdal, oprindeligt fra Tvenstrup, men efter 1820 overført til Odder kirke. Nu i Odder kirkecenter (s. 2589). LL fot. 1981. - *Bell, cast 1200-50, originally for the demolished church of Tvenstrup. After 1820 transferred to the church of Odder. Now in the Odder church centre.*

»munkelysestage« af jern, antagelig identisk med den 1715⁷ omtalte »gamle jernlysestage som begge lysene står på«, formodentlig en to-armet stage.

Et †*ildkar*, antagelig et røgelsekar, er nævnt i inventarierne 1687¹² og 1715.⁷

†*Messehaglen* var 1619⁶ af brun damask, 1715⁷ af grøn, »blommet« fløjle med et kors af guldkniplinger.

En (†)*døbefont* er blot nævnt 1715,⁷ men er måske mellem de fonte, der stadig findes (eller har stået) i Rathlousdals have.¹⁴

Vedrørende †*stoleværk* bemærkes kun, at en stol blev lavet 1615,⁶ og at der 1715⁷ fandtes både en skrifte- og en degnestol.

†*Kirkekiste.* En beslagen egekiste er nævnt 1687.¹²

En †*trætavle*, omtalt 1715 uden nærmere kommentarer i inventariet efter ildkarret.¹⁵

En senromansk *klokke (fig. 2), af Uldall¹⁶ dateret til 1200'ernes første halvdel, nu opstillet i Odder, stammer rimeligvis fra Tvenstrup. Den er 71 cm høj incl. de runde kronehanke og 51 cm i tv. Den eneste dekoration er 2x2 ret tætsiddende rundstave (fremstillet ved hjælp af vokstråde lagt uden på modellen), der sidder henholdsvis lige under det skrå halsparti og lige over slagringen. Denne er 4,5-5 cm tyk og har en vandret standflade (jfr. klokke i Horsens hospitalskirke). - Ophængets jernbeslag har indridsede bogstaver »M N«. I klokkebommen, af eg, er indskåret årstallet »1802« under de sammenskrevne bogstaver »N L«. Til hjælp ved ringningen er til bommen fæstnet en træarm, hvortil er fastgjort en flerleddet kæde med håndgreb.

Ved Tvenstrup kirkes nedbrydning 1820 er klokken antagelig overført til Odder kirketårn, hvorfra den 1894 flyttedes til det nyopførte kapel på Odder Assistenskirkegård.¹⁷ Efter i ny tid at være fjernet herfra og opbevaret i en udlænge til Randlev præstegård er den nu anbragt i Odder kirkecenter.

En †klokke, der med al jernfang, dvs. ophænget, vejede 1 skippund, blev afgivet af kirken 1529 i forbindelse med klokkeskatten 1528/29.¹⁸

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib. Præstearkiv: Kgl. reskript ang. nedbrydning af kirken (C 377.43). *Bispearkiv:* Samme (C 3.580). - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-9 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-51.

NM 2. afd.: Præsteindberetning ved Niels Blicher 1821. Indb. ved S. Borg 1941 og 1942 (udgravning), Mogens Vedsø 1979 (undersøgelse i forbindelse med vejarbejde), Vibeke Michelsen 1981 og Jens-Jørgen Frimand 1984 (klokke). - Udskrifter af de gennemgæede arkivalier findes i NM 2. afd.

Bygning ved Kjeld de Fine Licht, inventar ved Vibeke Michelsen. Redaktionen afsluttet 1985.

Tegninger. NM 2. afd.: Skematisk skitse af de udgravede fundamentrester ved S. Borg 1942.

Litteratur: C. V. Langkilde: Om altertavlen fra den nedbrudte kirke i Tvenstrup. KirkehistSamt. 4. rk. II, 331ff. F. Elle Jensen: Tvenstrup Kirke. ÅrbÅrhSt. XLIII, 1950, s. 57-66. Fra Norsminde Fjord til Uldrup Bakker, Odder 1908-09, optryk 1977, s. 26.

¹ Jens Rodsteens brev til kongen er dateret København 9. feb. 1673. RA. DaKanc. Jyske Reg. 29. juli 1674, nr. 82. Desuden LA Vib. Århus bispearkiv. Korrespondance. Hads herred. Odder 1628-1845 (C 3.580), delvis aftrykt i KirkehistSaml. 4. rk. I, 686-87. Jfr. Hads herredsbog 1661 (LA Vib. Århus bispearkiv (C 3. 1082)), der anfører, at kirkens årlige indkomst er meget ringe til den store brøstfældighed, som på kirken findes.

² F. Elle Jensen 1950.

³ F. Elle Jensen i brev til NM 2. afd. af 12. maj 1951 (j. nr. 167/51).

⁴ Niels Blicher 1821, jfr. DaAtl. IV, 245. LA Vib. Århus amts søndre provsti. Synsprotokol 1817-54 (C 30. 1-2).

⁵ Afstanden mellem Tvenstrup og Odder er tre kilometer.

⁶ RA.DaKanc. Seks års kirkegsk. ... 1620 (B184e).

⁷ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700 ff. (C 3. 1166 ff.).

⁸ Fra Norsminde Fjord til Uldrup Bakker. Optryk Odder 1977, s. 26.

⁹ Kirken har således været omtrent på størrelse med dem i f.eks. Elev (s. 1752) og Randlev (s. 2466). Når der i forbindelse med *altertavlen indsendelse til Oldnordisk Museum nævnes »sakristiet«, synes at sigtes til koret (jfr. s. 2550).

Fig. 3. Middelalderlig *bronzeflaske (ampulla), 7,8 cm høj, fundet på kirkegården ved den nedbrudte kirke (s. 2588). Nu i Nationalmuseet. LL fot. 1981. - Bronze *ampulla, Medieval, 7,8 cm high, found on the churchyard. Now in the National Museum.

¹⁰ Ved undersøgelsen 1941 fandtes mange teglstensbrokker.

¹¹ LA Vib. Odder kirkebog (1618 ff.) 1655-1803 (C 377.1).

¹² LA Vib. Hads herredsbog 1687 (C 3.1104).

¹³ Ifølge en seddel, underskrevet »Odder 22. Okt. 1827 [Chr. Fr.] Gottschalck« (sognepræsten), nedlagt i flasken. Nationalmuseet købte flasken nævnte år for 20 kr.

¹⁴ Jfr. Anne Marie Skovfoged: Sten- og billedhuggerarbejder i Rathlousdals have, Århus 1982, s. 16ff.

¹⁵ Sandsynligvis en pengetavle, men kan dog også være en salmenummertavle eller et maleri.

¹⁶ S. 11.

¹⁷ LA Vib. Odder præstearkiv. Liber daticus 1897-1931 (C 377.39); jfr. Uldall s. 11.

¹⁸ RA. Rgsk. før 1559. 108 A, nr. 21. Liste over indkrævede klokker.